

Španělská inkvizice

Dominik Duka OP,
arcibiskup pražský

1. Úvod

Tuto instituci nepochopíme bez znalosti španělských dějin a vůbec ji nepochopíme bez historických souvislostí, jakými jsou stěhování národů v Evropě, bez znalostí arabské, islámské rozpínavosti, bez znalostí religionistiky a náboženské sociologie. Několika větami si proto načrtne faktory, které vedly ke vzniku inkvizice a specifické španělské inkvizice. Křesťanství na rozdíl od ostatních náboženství nevzniká jako státní náboženství určité říše a kultury. Není tedy zaváděno panovnickými dekrety a bezprostředním rozvojem místní náboženské kultury. Právě naopak jak místní moc, tak lokální kultura v něm vidí nepřítele, kterého chce nelítostně vyhubit. Křesťanství zvítězí v tomto zápase vnitřní silou. V r. 313 Milánským ediktem získává rovnoprávnost a císařové, kteří přešli křesťanství, jednají zcela v duchu svých tradic. Justinián zavádí křesťanství jako státní náboženství v Říši. I tomuto kroku předcházela tvrdý zápas mezi křesťanstvím, ariánstvím i jinými směry. V těžké situaci vnitřních zápasů se rodí Augustinovo: *Donuť, aby vešli!* Někteří autoři vidí v tomto postoji sv. Augustina začátek inkvizice. Islám rozmetl africké, maloasijské i iberské křesťanství. Rané antické křesťanství bylo v Západořímské říši smeteno příchodem Germánů a Slovanů. Začíná hristianizace nových území a etnických skupin, jejichž kultura byla značně bližší kočujícím praotcům z Geneze než antickému křesťanství Origenovy alexandrijské školy. Mnohé z toho, co nás pohoršuje na středověkém křesťanství, není nic jiného, než germánsko-slovanské dědictví nerozvinutých kultur a civilizací. Toto dědictví křesťané asimilovali po svém, v rámci dlouhodobého vývoje, který šťastně kulminoval v 13. stol., které je zrodem naší civilizace. Germánské a slovanské obce, které přijaly křesťanství, chápaly toto nové náboženství po svém. Přijal-li náčelník křesťanství, pak celý kmen ho musel přijmout. Necítili to jako nějaké násilí. Jedinec, který se po přijetí křesťanství neúčastnil nových obřadů, riskoval, že bude brán k zodpovědnosti v případě pohromy, neúrody či jiné těžké události. Opati iroskotských klášterů proti tomu bojují, ale marně. Od 8. do 11. století jsme svědky toho, jak církevní hierarchie a opati chrání tyto oběti před trestem smrti. **Inkviziční tribunál ve 13. stol. znamená ochranu proti lidovým soudům, jakými lynčům.** Vnější nebezpečí, kterým je hrozba islámu a vnitřní organizovaný **odpor heretiků, kteří nebyli hlasateli občanské a náboženské svobody, ale snažili se zvrátit dosavadní řád a nastolit svůj vlastní, vedou k tomu, že odpůrci pronásledování heretiků rezignují.** Španělská inkvizice přes jistou specifičnost nám může posloužit, abychom inkvizici pochopili v celé její šíři. Španělsko bylo znovu získáno z arabského područí. **Nikdo nemá právo vydávat islámskou vojenskou expanzi za mírumilovnou a osvětovou činnost.** Země byla ve středověku rozdělena do jednotlivých panství, a to jak křesťanských, tak moslimských. Na Iberském poloostrově žily spolu tři velké náboženské skupiny: křesťané, Židé a Maurové. Tak vznikla během dalšího vojenského výboje dispóra křesťanů pod nadvládou moslimů, "Mozarabové" a Maurové pod nadvládou křesťanů "Mudejáres". V 13. stol. můžeme mluvit o velkém politickém a náboženském míru. Sv. Ferdinand III. (1230-1252) je nazýván králem tří náboženství. Význačným datem pro dějiny Španělska je rok 1492, pád Granady. Symbolizuje vítězství ideálu reconquisty. Vyhnání Židů znamená vítězství šlechty nad bankovním kapitálem a objevení Ameriky je otevřením nových prostorů pro Kastilské království. **V 12. stol., kdy vlivem fanatické sekty Almoravidů dochází k pronásledování křesťanů a Židů v Chalífátu, nalézají Židé otevřené dveře v křesťanské Kastilii, kde v krátké době dosáhnou velkého blahobytu.** Americo Castro píše: "V obchodě ... nebyla žádná omezení a diskriminační opatření, která by oddělovala židovské, křesťanské nebo saracenské obchodníky. Křesťanský stavitel

stavěl domy pro Židy, židovský řemeslník pracoval pro křesťanské podnikatele. Židovští advokáti zastupovali křesťanské klienty u civilních soudů. Židovští makléři působili jako prostředkovatelé mezi křesťanskými a maurskými kontrahenty."Výnosy IV. Lateránského koncilu a koncilu v Arles (1215-1235) proti Židům, které byly ovlivněny poměry ve Svaté říši římské, našly odezvu i ve Španělsku. Povinnost nosit žlutý pruh na oděvu narazila na odpor v mnoha Cortesech. Teprve v poslední čtvrtině 14. stol. vstupují tyto výnosy v platnost ve Španělsku a jsou provázeny četnými pogromy. **Španělský antisemitismus má také sociální kořeny. Takové pozice jako bankéři, obchodníci, správcové majetku, policejní úředníci patřily výlučně Židům. Z nově pokřtěných Židů pocházeli také například kardinál Juan de Torquemada, Tomáš Torquemada, první velkoinkvizitor, Diego Deza, druhý velkoinkvizitor, arcibiskup z Granady, Hernando de Talavera. Také tři tajemníci koruny: Fernando Alvarez, Alfonso de Avila, Hernando de Pulgar byli pokřtění Židé. Autory protižidovských směrnic byli pokřtění Židé jako Tomáš Torquemada, Don Juan Pacheco, markýz z Villena a velmistr řádu sv. Jakuba, Don Pedro Giron, velmistr řádu Calatránů a arcibiskup primas z Toleda. Nelze popírat, že někteří pokřtění Židé ve skutečnosti nekonvertovali a někteří, i když se stali kněžími a řeholníky, křesťanství nepřijali. To vyvolávalo bouřlivou reakci právě ze strany opravdových konvertitů, zhora zmíněných postav, kteří patří k zakladatelům španělské inkvizice. Tato situace vyvolala v život Edikt z 31. 3. 1492, podle kterého Židé měli přijmout do 31. června křest nebo odejít ze země. Podle odhadu lze mluvit o vyhoštění 185000-400000.**

2. Zrod inkvizice

a) Židovská otázka

Vypovězením Židů začíná nová, hořká kapitola španělských dějin. Finanční situace monarchie se nikdy neurovnala. Na místo židovských bankéřů nastoupili Italové a Němci. Španělé považovali z křesťanského hlediska výkon tohoto povolání za nepřipustný. Okolnosti, které vedly ke zřízení španělské inkvizice jsou víc než zajímavé a často opředené tajemstvím. **Můžeme mít jakýkoliv názor na protižidovský postoj španělské inkvizice, ale skutečným problémem byly důvody pro vznik antisemitismu. Španělští Židé vždy patřili k nejvyšší vrstvě a sňatky byli spojeni s nejvyšší šlechtou a dokonce i s královskou dynastií. Je pravda, že prostí lidé, venkovský klérus a řehole vítali zřízení inkvizice, ale procesy proti maranům jim nepřinesly obohacení. Hidalgo a prostý obyvatel se cítil ohrožen nejen židovským kapitálem, ale musel být přesvědčen i o ohrožení své národní a náboženské existence.** Rozhodná kritika ze strany skutečných konvertitů není zanedbatelná a může být vyvrácena jedine historicky bez ideologického zkreslení. Ještě zajímavější je reakce Říma na ustanovení španělské inkvizice. Zakládajícím dokumentem španělské inkvizice je tak zvaná Sentencia estatuto z 5. 6. 1449, na ni reaguje papež Mikuláš V. bullou "Humani genesis inimicus", kde odsuzuje myšlenku, aby nějaký křesťan byl vylučován z úřadu pro rasový původ. Sentencia estatuto zakazovala pokřtěným Židům určité úřady v církvi, nebo ve státě. Druhou bullou exkomunikuje autora Sentencia estatuto Pedra Sarmienta. Situace se přiostrčila v r. 1468, kdy v Segovii biskup Juan Arias Dávilla, pokřtěný Žid, odsoudil za rituální vraždu šestnáct Židů. Dominikán Alonso de Hojeda a převor Tomáš de Torquemada podporováni autoritou sevillského arcibiskupa Pedra Gonzalese de Mendosa prosazují platnost směrnic Sentencia estatuto. Papež Sixtus IV. ustupuje a potvrzuje úředně inkvizitory dominikány Juana de San Martin a Miguela de Morilio a poradce Juana Ruiz de Medina. Toto jmenování je definitivním schválením španělské inkvizice. **Inkvizice měla pravomoc pouze nad pokřtěnými. Toto rozhodnutí zcela odpovídá středověkému chápání náboženské svobody. Nikdo nemůže být k víře nucen, ale jakmile ji přijme, nemůže ji odložit.** První auto de fe se konalo 6. 2. 1481. 11. 2. 1482 papežské breve jmenuje 7 dalších inkvizitorů, dominikánů a mezi nimi Tomáše de Torquemadu. Tak byly ustanoveny inkviziční tribunály v Kastilském a Aragonském království. Nejvyšším odvolacím tribunálem se stal Consejo de la Suprema y General Inquisición, zkráceně Suprema. Prvním generálním inkvizitorem byl dominikán Tomáš de Torquemada. Odpor proti zavedení inkvizice v Kastilii je nepatrný. Činnost tribunálu v Barceloně, Zaragoze a Valencii narazila na odpor a dokonce vyvolala i reakci Říma. Papež Sixtus IV. vydává bullu, kterou odsuzuje inkvizici. Teprve jmenování Torquemady generálním inkvizitorem v Aragonii, umlčuje papežské protesty. Zavraždění inkvizitora Pedra Arbuesa při modlitbě před hlavním oltářem v Zaragoze zlomilo odpor Říma proti španělské inkvizici. Pedro byl po celá staletí uctíván jako světec a v r. 1867 byl kanonizován. Období vzniku španělské inkvizice je dobou největšího konfliktu v dějinách Španělska. Po r. 1492 je povoleno ve Španělsku dvojí vyznání katolické a islám.

b) Arabská otázka

Zápas o národní existenci a nábožensko-kulturní identitu probíhal velmi ostře. **Islám nebyl pouhý klidný soused. Doba vzájemné kulturní výměny byla ta tam. Křesťanský západ byl soběstačný a islámský svět neměl co nabídnout. Turecká nadvláda nad světem islámu a jeho vojenská expanze je skutečnost, před kterou notoricky zavírají oči mnozí historikové od 18. stol., kdy toto nebezpečí ztrácí na síle.** Postupné vítězství reconquisty během staletí, kdy padaly jednotlivé bašty islámu na Iberském poloostrově (1187 Zaragoza, 1236 Cordoba, 1238 Valencia, 1248 Sevilla, 1492 Granada), ztratili Maurové úplně vládu a stali se etnicko-náboženskou menšinou v křesťanském státě. S tímto stavem se však nikdy nesmířili. Maurové, podobně jako Kastilci, měli být svobodnými podanými královské koruny. Španělsko neznalo nevolnictví a robotu. Pro Indiány statut svobodných občanů vybojoval za pomoci inkvizice dominikán Bartolomeo de Las Casas. První granadský arcibiskup Hernando de Talavera, pokřtěný Žid, začal s evangelizací, která je příkladem jak metodou, tak dobrým životem i pro další staletí. Bránil se nařízením kardinála Ximeneze, který uplatňoval královský rozkaz o povinném přijetí víry Maury. Násilný křest vyvolával další nepokoje. Odpovědí jsou inkviziční tribunály, které odsuzují arabské kacíře. Tak např. v letech 1528-1530 bylo ve Valencii popraveno za kacířství 106 osob. V letech 1532-1540 počet popravených vzrostl na 441 osob. Vzhledem k vyostřené situaci byl inkviziční tribunál přímo přemístěn do Granady. Kýžený mír se nedostavil. **Turecká námořní expanze ohrožovala Španělsko, které v námořní bitvě u Lepanta r. 1571 Turky porazilo. R. 1580 bylo odhaleno spiknutí Morisků (Maurů), které počítalo s invazí z Maroka i s pomocí francouzského krále Jindřicha IV. Toto nebezpečí vyžadovalo zákrok. Španělská koruna reagovala vyhnáním všech Arabů z Iberského poloostrova dekretem z 9. 4. 1609.** V letech 1609-1612 bylo ze Španělska vyhnáno 300 000 Arabů. Jaký bude náš názor na věc? Pomůže nám pro orientaci dobová ilustrace. Kardinál Richelieu nazval vyhnání Morisků barbarstvím. Cervantes velebil Filipa za tento záslužný čin, kterým zachránil zemi. (Don Quijote II, kap. 65).

c) Inkvizice a protestantismus

Humanismus pronikal do Španělska bez jakýchkoliv zábran. Velkým podporovatelem humanistických studií a přítelem Erasma byl kardinál Ximenez de Cisneros, generální inkvizitor, pokřtěný Žid, zakladatel slavné university v Alcalá de Henares. Erasmus psal, že nezná zemi, kde by tak kvetly vědy jako ve Španělsku. Vystoupení Martina Luthera vzbudilo ve Španělsku pozornost a později zcela negativní reakci. Celkově se protestantismus ve Španělsku nikdy neujal. Někteří z luteranismu obvinění preláti byli po prošetření rehabilitováni a osvobozeni, jako např. benediktinský opat Virués, který se po rehabilitaci stal biskupem na Kanárských ostrovech.

3) negativní a pozitivní vlivy inkvizice

a) Antisemitismus

Jev, který nemůžeme přehlédnout a který sehrál svou úlohu v dějinách Španělska, a tedy i inkvizice, je rasová otázka. Vítězstvím reconquisty se stal hidalgo národním ideálem. Víra a čest tvořily pojem "hidalguia". Španěl je rodilý aristokrat, který má vypjatý pojem o cti, hrdinství a důstojnosti. Tato čest patřila i jeho náboženství. Urážka křesťanství byla přímo osobní urážkou, urážkou rodu, otců, kteří za víru bojovali a umírali. Víra se tak stávala rodovým, národním dědictvím a později dokonce i rasovým dědictvím. Starokřesťan byl v národním povědomí více ctěn i vážen než opravdový novokřtěnec. Chápejme dějiny, bez Cida by nebylo Španělsko. Tak se zrodil rasový zákon "limpiencia de sangre". V 15. stol. vzniká na univerzitě v Salamance kolegium San Bartolomé pro "ex puro sanguine procedentes". Později dostávají některá města privilegia, podle kterých v nich nesmí bydlet pokřtěný Žid. Tento zákon se prosadil pod názvem "Limpieza Statut" i v církvi. Jeho propagátory byli tragikomedii dějin konvertité kardinál Ximenez a Tomáš Torquemada. Rasistický zákon se nezastavil ani před ostatními institucemi. Pokřtění Židé nesměli vykonávat veřejné úřady jako notáře, písaře, lékaře, chirurga. V Kastilii byli vyloučeni i z akademického života. Výjimku tvořila univerzita v Alcalá. Zákon o čistotě krve narazil na odpor hierarchie, dómských kapitul a jeho odpůrcem je sám papež Pius V. **Inkvizice na čele s konvertitou Torquemadou zákon prosazovala v době, kdy velká část španělské hierarchie, kanovníci a v některých diecézích více než polovina kněží byla židovského původu. Obdobně postupoval kardinál Ximenez, také konvertita.** Důsledným odpůrcem statutu limpieza se stal generál jezuitů Diego Lainez, sám židovského původu. Jeho postoj vyvolal u krále Filipa IV. reformu, kterou prováděla v r. 1623 Junta de Reformation. Později, především v 18. stol., zbyla jen legenda o Judaizantes. Neznamenal již žádné nebezpečí. Statut byl zrušen královským výnosem 31. 1. 1835. V armádě u důstojnického sboru platil až do r. 1859.

b) Inkvizice a kultura

Temno -- tak hledí na Španělsko většina našich současníků od doby osvícenství. Jaká je však skutečnost? Doba vzniku a rozkvětu inkvizice je dobou "zlatého století" španělské kultury a civilizace. Španělský historik Menendez Palalayo napsal: "**Nikdy se lépe nepsalo ve Španělsku jako v prvních dvou stoletích vlády inkvizice**". Doba vzniku inkvizice je také dobou koloniálních výbojů Španělska. Nikdo nemůže ani nebude zavírat oči před řáděním conquistadorů, ale byla to sama inkvizice, která jejich postup odsuzovala, která pomáhala jejich protivníkům, jako byli Bartolomeo de las Casas O.P. a jeho učitel Francisco de Vittoria, první teolog lidských práv. Indiáni dostali všechna lidská i občanská práva jako ostatní obyvatelé říše. První univerzita v Santa Domingo byla založena již v r. 1531 a po ní následovaly další. Profesory v druhé generaci byli i indiánští řeholníci jako Juan de Ispinoza Medrano, první spisovatel indiánského původu, komentátor nauky sv. Tomáše. Španělsko mělo 30 univerzit, které jistě utrpěly vyhnáním Židů a morisků, ale přesto představovaly velký základ pro španělské kulturně-politické prvenství. Malíři Velasques, Zurbaren, Murillo, El Greco, spisovatelé Jose Manuel, Cervantes, tvůrci pikareskního románu, španělští dramatici, Calderon a Lope de Vega byli oba inkvizitoři, mystikové sv. Terezie z Avily a sv. Jan z Kříže, filosof Fray

de Leoni, filosofové a teologové, biblisté: Alriaga, Suarez, Molina, Dominik Banez, Soto a další. První královská akademie věd na světě. Zajímavý je také postoj inkvizice ke Koperníkovi a Gallileovi. Pro španělskou inkvizici bylo jasné, že se nejedná o náboženské otázky, a proto se na španělských univerzitách Koperníkův i Gallileův systém vždy vyučoval. Zůstane pravdou, že s inkvizicí se setkali všichni autoři. Nejen Cervantes, ale i Terezie z Avily. **Můžeme být pohoršeni, pokud nevíme, že osvětenství mělo mnohem ostřejší a rozšířenější inkvizici.**

4. Inkvizice, její struktura, vyšetřovací metody, soudy a tresty

a) Struktura

Za základní listinu španělské inkvizice můžeme považovat bulu Sixta IV. z 1. 11. 1478. Organizačně existovala tato instituce od r. 1483. Consejo de la Suprema y General Inquisición byl nejvyšším odvolacím tribunálem, kterému podléhaly provinční tribunály. Řídící směrnicí byla Instrucciones Antiquas, jejich autorem byl sám Tomáš Torquemada. Později byly novelizovány pod titulem: Instrucciones del Santo Oficio de la Inquisición. Představitelem inkvizice je velkoinkvizitor, který je jedním z členů Supremy, kde zasedal i král. Inkvizice byla samostatná v Kastilském i Aragonském království. Byly tedy zákonitě dvě Supremy, tj. také dva velkoinkvizitoři. Pokud byly tyto úřady spojeny v jedné osobě, mluvíme o Generálním inkvizitorovi. V Kastilii bylo dvanáct tribunálů, v Aragonii čtyři. Provinční tribunál se skládal ze dvou inkvizitorů, přísedícího, alguacila (soudního zřízence) a fiscala (žalobce) a neurčitého počtu služebníků. Další skupinu tvořili tzv. familiares, kteří zabezpečovali tribunál jako strážní a doprovodní oddíl. Tato služba byla bezplatná a čestná. Vykonávali ji mužové z nejváženějších rodin a často většina mužů ve městě. Začátkem 16. stol. vytvořili familiares bratrství (hermadad) sv. Petra, mučedníka z dominikánského řádu -- prvního zavražděného inkvizitora. Pasivní finanční bilance vedla také k tomu, že inkvizice se stala v 18. stol. neškodným cenzorským úřadem, který nebyl schopen své výnosy prosazovat a osvícenská aristokracie a měšťanstvo tak činnost inkvizice paralyzovaly. Pod pravomoc inkvizice patřili všichni poddaní království -- vyjma biskupů a některých exemptních řádů. Inkvizici patřily všechny případy, které souvisely s otázkou pravosti a jednoty víry, která byla zárukou jednoty a existence státu. Tento aspekt je nutné vyzdvihnout jako specifikum španělské inkvizice. Kriminální činy patřily inkvizici jedině v souvislosti s předchozím zaměřením. Tak např. soudila inkvizice homosexuální delikty, bigamii apod.

b) Vyšetřovací metody

Vyšetřovací metody odpovídaly tehdejší praxi v Evropě a v mnoha případech byly mírnější a zaručovaly větší právní ochranu než u ostatních tribunálů. Nestačilo pouhé přiznání. Tím se vylučoval vliv útrpného práva, které patřilo k tehdejší vyšetřovací praxi všech soudních dvorů. Udání muselo pocházet od dvou svědků, kteří zůstali v anonymitě před veřejností a žalovaným. Tribunál musel přešetřit jejich bezúhonnost. Před zatčením musel být předložen písemný materiál, ve kterém skupina teologů, kteří pracovali jako cenzoři (calificadores), posoudila, zda se jedná o blud. Při kladném nálezů vydal žalobce (fiscal) příkaz k zatčení. Je značný počet negativních rozhodnutí calificadorů. Jsou i případy potrestání inkvizitorů na návrh calificadorů. Vězení inkvizice byla v relativně dobrém stavu. Všeobecně vzato nebyla horší, než královská vězení a ti, kteří jimi prošli, tvrdili, že byla čistší a udržovanější než ostatní. **Vězni měli své cely a také možnost práce. Protokoly vypovídají o pravidelných dávkách potravin, vedle chleba je jmenováno maso i víno. Vězni si mohli kupovat nebo nechat posílat olej, ocet, led, vajíčka, čokoládu a slaninu. V cele měl vězeň matraci, příkrývku, vlněnou deku, dvě truhlice. Měl právo na pantofle, osobní prádlo a psací potřeby.** Za nejstrašnější bylo považováno mlčení a návštěvy inkvizitora, který měl povinnost rozmlouvat s vězněm a přivést ho k lítosti. Španělská i římská inkvizice zapovídala

věznům účast na mši sv. a svátostech. Útrpné právo bylo povoleno jen ve výjimečných případech. **Historikovi se nutně jeví vězení inkvizice po všech stránkách humánnější než tehdejší evropský průměr. Líčení o krvavých a sadistických scénách jsou vymyšlené báchoroky.** Mučení zmizelo v polovině 18. stol. Při použití útrpného práva musel být osobně přítomen inkvizitor, zástupce biskupa, sekretář a lékař (nebyl-li přítomen, musel být snadno dosažitelný). Vyšetřovaný nesměl přijít o život, ani nesměl být zmrzačen. Každé gesto a každý výrok musel být sekretářem zapsán a mučení bylo přerušeno.

c) Soudy a tresty

Abychom porozuměli soudnímu postupu inkvizice, musíme si uvědomit, že se řídila zásadou praesumpce viny. Úkolem inkvizice bylo přivést obžalovaného k pokání. Inkvizitoři museli třikrát napomenout obžalovaného, aby zpytoval svědomí. Obžalovaný musel mít obhájce, kvalifikovaného advokáta. Dále mohl mít ještě právního poradce. Později v 16. stol. byla určena skupina inkvizičních advokátů, ze kterých si mohl obžalovaný vybrat tak zvaného "abogadas de los presos". Dále si mohl obžalovaný na svou obranu pozvat vlastní svědky! Rovněž tak měl právo odmítnout soudce a žádat jiného. Proces probíhal řadou vyšetřovacích audiencí za přítomnosti žalobce i obhájce, případných svědků z obou stran. Každá audience byla protokolována. Závěrečné jednání probíhalo v komisi tzv. "consulta de fe", kterou bychom měli nazvat porotou. Jejími členy byli: inkvizitoři, zástupce biskupa, poradci, kteří museli složit zkoušky z teologie a práva. Tyto osoby hlasovaly o rozsudku. V případě nerozhodného hlasování předali případ Supremě. Od 18. stol. všechny vážnější případy předávaly provinční tribunály Supremě.

Dále si uvedme rozhodnutí o trestu seřazená podle četnosti:

smíření

nošení kajícího oděvu na určitou dobu

vyhnání z bydlíště

zmrskání

uvěznění pro nedostatek důkazů na neurčitý čas

galéra (na 10 let)

napomenutí

osvobozující výrok

upálení "in effigie" (obraz nebo figurina)

upálení "in persona"

zabavení majetku

uvěznění

Osvobozující výrok je prvkem neznámým u ostatních inkvizičních tribunálů středověku. Počet odsouzených k trestu smrti upálením činí ze začátku 1% odsouzených, v příštích sto letech jen 0,5%. Krvavé hrůzy inkvizice dostávají zcela jinou podobu. Auto de fé nebylo sadistickou maškarádou, ale skutečným dobovým vyjádřením spravedlnosti. K auto de fé patřilo procesí, mše sv. s kázáním, po kterém následovalo smíření kajících obžalovaných. Je zcela falešný obraz, kdy za jádro "auto de fé" je považováno upalování. Počet trestů upálením nám ukazuje, v kolika případech bylo možné účastnit se takové podívané. Docházelo i k justičním omylům a ke zneužití moci. Komise vyšetřovaly inkvizitory, kteří se takto provinili a odsuzovaly je i k těžkým trestům. Oběti jejich procesů pak byly rehabilitovány. **Humanismus, renesanční obdiv**

antiky vyvolal návrat k pohanským praktikám a oživil živořící zbytky pohanské minulosti evropských národů. To je jeden z rysů regrese, kterou je renesance. Čarodějnické epidemii padl za obět' téměř jeden milion osob. I zde vedle magických pověr sehrály svou úlohu jevy jako narkomanské orgie, andělíčkářství, kriminální manipulace s jedy apod. Zdaleka není možné tvrdit, že se jedná pokaždé o nevinnou obět'. V nejednom případě byl rozsudek dobově přísný, ale v podstatě spravedlivý podle tehdejších právních norem. V Německu počet obětí dosáhl 100 000. Z toho dvě třetiny v protestantských zemích. Také v Anglii dosáhl počet obětí několika desítek tisíc. Ani v USA nemají čisté konto, zasloužili se o ně především puritáni. Jak reagovala španělská inkvizice? Opět zcela nečekaně. **Generální inkvizitor označil víru v čarodějnictví za pověru. Inkvizitoři se museli vydat do severních oblastí Španělského království, kam pronikla ze zahraničí čarodějnická epidemie. Inkvizitoři museli obyvatelstvu vysvětlovat, že neúroda nebyla způsobena čarodějnickými kejklemi, ale vlivem počasí. Tento postup inkvizice způsobil, že Španělsko má nejmenší počet obětí v čarodějnických procesech!**

5. Úpadek a zrušení inkvizice

Papežové často intervenovali ve prospěch obětí inkvizice, nesouhlasili se zákonem rasové čistoty. Spor došel tak daleko, že Ferdinand IV. rozhodl, že každý, kdo by se řídil papežskými výnosy bez králova souhlasu, propadá trestu smrti a ztrátě majetku. Až v 16. stol. se podařilo, že Řím mohl zasahovat do rozhodnutí Supremy v případě odvolání. Za Bourbonů došlo znovu k zákazu zásahů ze strany papeže. Jablkem sváru se stal charakter inkvizice, zda jde o církevní nebo světský tribunál? Poukazovalo se na postavení krále, které bylo zakotveno v statutech vypracovaných Torquemadou. Osvícenský absolutismus se snažil inkvizici využít pro sebe. V 18. století vedl vliv osvícenců k přesvědčení, že inkvizice musí být reformována. Reforma, která proběhla za Karla III. se řídila heslem "spící psy nemá nikdo budit!" Rozruch však vzbudil případ Olavidův, který přišel z Peru do Madridu v r. 1752. Inkvizice u něho zabavila více než 30 knih (Hobbes, Spinoza, Voltaire, Diderot, Rousseau...), po dlouhých tahanicích byl odsouzen do vyhnanství. Olavidův případ byl vlastně poslední větší případ řešený inkvizicí. Do čela této instituce se dostávají průměrní a někdy podprůměrní lidé, kteří plní úlohu bezmocného cenzora. Příchod francouzské armády prakticky udělal tečku za činností španělské inkvizice, její zrušení navrhl ministr Godoy již Karlu IV. v r. 1794. Debata v Cortesech v r. 1812 a znovuzavedení inkvizice ukazuje, že obě strany pro i kontra vlastně nevěděly, co to inkvizice byla. Když v r. 1814 nastoupil za restaurace na trůn Ferdinand, uvedl v chod i inkvizici. Velkoinkvizitor sídlil ve Valladolidu bez prostředků a zcela bezmocný. Revoluce v r. 1820 donutila krále, aby opět inkvizici, spíše její historický stín, zrušil. Definitivní rušící dekret pochází z 15. 7. 1834.

6. Závěr

Domnívám se, že informace o španělské inkvizici jsou nadmíru potřebné především pro věřícího katolíka. Při vyslovení pouhého jména této instituce vyvolá se v každém z nás pochmurný obraz, který je srovnatelný s nacistickými koncentračními tábory na pozadí hrůz druhé světové války. Bez dějin Španělska, jeho kultury a civilizace není možné pochopit temnou i světlou stránku inkvizice. Jak ji hodnotit, negativně či pozitivně? Dr. Jacek Salij OP z Katolické teologické akademie ve Varšavě jedinečně vystihuje jádro problému. Inkvizice nebyla institucí totálního státu, která by bojovala proti osvícené svobodomyšlné kulturní opozici. Boj s herezí byl boj se společensko-kulturním a náboženským útvarům středověku, který by také netoleroval žádný jiný model. Jasným důkazem jsou pro nás např. dějiny husitství nebo reformace. Zásada "čí vláda, toho náboženství" je toho jasným důkazem. Ani osvícenství neznamená vytvoření demokratické společnosti a vůbec nelze mluvit o náboženské svobodě. Naopak, osvícenství znamenalo v mnoha zemích krvavé soustředění veškeré moci v ruce státní autority. Vláda rozhoduje o víře občanů a jejich svědomí. **Liberalismus přinesl spíše svobodu od náboženství. Školství, kultura a věda determinuje občana k protináboženskému a protikřesťanskému postoji. Úsilí socialistických vlád Francie, Španělska a Malty o likvidaci církevních škol, je důkazem, že tyto politické směry nic nezměnily na svém postoji.** Prosazovaly tuto likvidaci v plném rozporu s Chartou lidských práv OSN, všeobecně přijatou v roce 1948. **S ideologizací dějin začal v renesanci Machiavelli. Ve spisu Il principe podal návod, který se uplatňuje přes Marata, Bismarcka, Goebelse, Stalina až do naší doby. Všechna předchozí období jsou líčena jako období temna, hrůzy, bídy a utrpení. Jen nové ideologie znamenají novou éru, nový jasný věk. Jimi začíná spása světa. Základem k odsouzení inkvizice, o který se všichni ideologičtí autoři opírají, je pamflet kanovníka Juana Antonio Lorente: "Historie critique de l'Inquisition d'Espagne", Paříž 1817-1818. Autor byl vrchním sekretářem inkvizičního tribunálu v Logrono koncem 18. stol. Dostal se s inkvizicí do sporů a nakonec našel útočiště v exilu v Paříži. Jde však o tendenční antiinkviziční pamflet. I vymyšlené počty upálených, které uvádí, jsou nepatrné vzhledem k počtu obětí totalitních systémů 20. století. V létech 1924-1953 prošlo sovětskými gulagy desítky milionů lidí. K tomu přistupují miliony obětí nacistických koncentračních táborů. Zajímavé jsou i počty nevinných obětí španělských lidových soudů před vypuknutím občanské války. Nežijeme v době největšího temna v dějinách naší planety?** Profesor Henry Kamen, o jehož knihu se naše informace opírají, není katolík. V závěru hodnotí inkvizici takto: Nemůžeme soudit inkvizici měřítkem tolerance, protože vznikla a pracovala v době intolerance. Zanechala po sobě poměrně přesné archivní svědectví, nejdokonalejší a po pravdě řečeno dodnes nejzachovalejší. **Při srovnání s obdobnými institucemi tehdejší doby jak v katolickém, či protestantském světě, ať se jedná o církevní či světské soudy, dojdeme k závěru, že španělská inkvizice byla mírnější a spravedlivější v rámci tehdejšího právního chápání a cítění.**

Literatura:

H. Kamen: Die Spanische Inquisition

A. Schnürer: Kirche und Kultur im Mittelalter

J. Salij: Inkvizice (W drodze)

Ch. Dawson: Religia i Formovanie Zachoda

Jaime Vincenc Vives: Historia social y economica de España y America

A. A. Neumann: The Jews in Spain

J. C. Baroja: Los Judios en la España moderna e contemporanes

H. Ch. Lea: A history of the Inquisition of Spain

Hernando de Pulgar: Cronica de los Reyes Catolicos, 5.-6. sv.

B. Llorca SI: La Inquisition en España

J. D. Mariane: Historia general de España

Miguel de la Pintal Llorente: La Inquisition Española y los problemas de La Cultura y de la Intolerancia

Juan Antonio Llorente: Historie critique de Inquisition d'Espagne

6.12.2011